

наша СЛОВА

Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года

№ 29 (1492) 15 ЛІПЕНЯ 2020 г.

Паважаныя сябры ТБМ!

Шаноўныя кіраўнікі суполак, раённых,
гарадскіх і абласных арганізацый!

Этай восенню ў каstryчніку мы праводзім чарговы з'езд ТБМ. Таму прашу яшчэ раз звярнуць ўвагу на неабходнасць правядзення справаздачна-выбарных канферэнцый і сходаў. Некаторыя арганізацыі ўжо правялі такія мерапрыемствы і даслалі на адрас сядзібы неабходныя дакументы. Зразумела, што сітуацыя з распавесцю каронавіруснай інфекцыі не спрыяе пашырэнню грамадскай дзеянасці. Тым не менш, мы абавязаны вытрымліваць тэрміны правядзення сваіх выбараў, як гэта прадугледжана нашым Статутам.

У сувязі з гэтым, прашу кіраўнікоў, па-першае, вызначыцца з датай правядзення справаздачна-выбарных мерапрыемстваў і па магчымасці паведаміць пра гэта ў сядзібу (на паштовы ці электронны адрас).

Па-другое, правесці праверку персанальнага складу арганізацыі. Рыхтуючы з'езд, мы павінны ведаць дакладную колькасць наших сяброў. Таму важна, каб кожны кіраўнік суполкі, а затым і кіраўнікі раённых і абласных арганізацый паведамілі пра колькасць усіх наяўных сяброў. Зыходзячы з вашых звестак мы будзем рыхтаваць памяшканне для правядзення з'езда.

Па-трэцяе, падчас сваіх справаздачна-выбарчых сходаў і канферэнцый абмяркуйце наступныя пытанні:

- 1) Абярыце новы склад кіраўніцтва сваёй арганізацыі;
- 2) Выбераце дэлегатаў на з'езд;
- 3) Выкажыцеся наконт кандыдатуры старшыні Рады ТБМ;
- 4) Пропануйце прадстаўнікоў у новы склад Рады ТБМ;
- 5) Падрыхтуйце презентацию сваёй дзеянасці для нашага з'езда (стэндавую, электронную, відэа і інш.).

Як старшыня ТБМ я готова прыняць удзел ва ўсіх абласных справаздачна-выбарных канферэнцыях (зразумела, калі яны будуть праходзіць не ў адзін дзень). Акрамя таго, я паастараюся пабыць у кожнай воласці на 2-х раённых сходах ці канферэнцыях.

Шаноўныя сябры! На нашым форуме нам давядзенца акрамя ўсяго іншага вырашань і некаторыя важныя фінансава-арганізацыйныя пытанні: утрыманне сядзібы, выданне газеты "Наша слова". Ваша меркаванне па гэтым пытанні будзе мець важнае значэнне.

Жадаю ўсім добрага здароўя, выдатнага настрою і плёну ў дзеянасці.
Старшыня ТБМ Алена Анісім.

Весела і гучна святкавалі Купалле ў Лідзе

У Лідзе ля сцен Лідскага замка прайшло маляўнічае традыцыйнае народнае свята "Купалле".

Усіх, хто вырашыў акунуцца ў чароўную і таемную атмасферу Купалля, чакала шмат цікавага: гэта традыцыйна, купальская карагоды, варожбы, гульні і забавы, пошук міфічнай кветкі папараці, і вядома ж, купальскае вогнішча.

На свяце сваёй творчасцю радавалі лідзяні лепшыя выканаўцы Лідскага раёна. Падарункам для ўсіх ста-

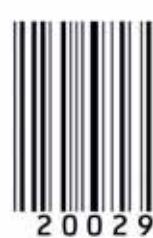

ла фаер-шоў гурта "Інфініцы-фаер" з г. Баранавічы і канцэрт прафесійных артыстаў з г. Менска - фольк-медыя гурта "Неруш".

Кульмінацыйная свята стала дыскатэка ў Лідскім замку "Zamok Dance". Тут атрымлівалі асалоду ад купальскай ночы самыя актыўныя і вясёлыя лідзяне. На дыскатэцы працуялі запальныя рэтра і сучасныя хіты, усіх радавала танцавальнае і музычнае шоў і жывая музыка.

Наш кар.

9 772073 703003

20029

Прапановы па кандыдатурах на выбарныя пасады і іншыя пытанні для ўключэння ў парадак дня пажадана дасылаць раней за прызначанаю дату сходу на эл. скрыню: davidovich@gmail.com.

З павагай, Аляксандр Давідовіч,
старшыня Менскай гарадской
арганізацыі.

Дзяржава, якая сама сябе знішчае

Гісторычна праўда жыцця сцвярджае: адбяры ў народа мову і народа паступова не стане. Менавіта па гэтай прычыне кіраўнікі ў нашай дзяржаве ўзялі курс на знішчэнне нацыянальнай мовы беларусаў. І для гэтага вышэйшая ўлада здрадніцкі прыдумала сумнавядомае двухмоўе.

Стагоддзямі знішчальнага панавання чужынцаў у Беларусі ішло апантанае знішчэнне беларускай мовы. Знакаміты Ядвігін Ш. сказаў: "Мова - гэта кроў народа". І чужаземныя захопнікі і свае трывога, кроўда і роспач прымушають усіх нас, каму дарагая наша мова, наша культура, наша нацыя, узніцца на барацьбу супраць тых, хто сёння знішчае і мову, і культуру, і нацыю беларусаў. Хочацца нагадаць мудрыя слова генія беларускай паэзіі, нацыянальной літаратуры Янкі Купалы: "На беларускай зямлі было і цяпер ёсьць шмат фальшывых прарокаў, шмат ренегацкіх душ, што за лыжку поснай полікі з чужой місіі запрадаюць сябе і свой народ у рабства чужынкам... Будзем верыць, што і ў нас, беларусаў, прыйдуць новыя людзі, новыя прарокі... Дык не згаджайцеся на здраду, а пойдзем далей сваім цярністым, але светлым шляхам..."

Хочацца верыць, што хутка будуць змены і ва ўладных кабінетах, зменяцца адносіны да роднай мовы, да нацыянальнай культуры, да гісторыі нашай Бацькаўшчыны, да нашай дзяржаўнасці.

Але па ініцыятыве Прэзідэнта Беларусі, пры маўклівай згодзе чыноўнікаў і народа быў праведзены антынацыянальны рэферэндум, які надаў расійскай мове дзяржаўнасць. І панеслася татальнае знішчэнне нацыянальнай мовы беларусаў. І пацякла ракою кроў народнай мовы, кроў нацыі.

Удумайцеся, людцы добрыя, у слова першага і пакуль адзінага Прэзідэнта, які ён прамовіў у 1995 годзе ў інтэр'ю карэспандэнту "Советскай Беларусі": "Мне прекрасно известно, как трагически складывались судьбы белорусских просветителей - письменников, ясно понимаю значение белорусского языка в совершенствовании нации... Мы пошли по самому демократическому пути, предоставив возможность людям говорить, писать, петь на том языке, который более всего удовлетворяет их самих".

Так і дыхае адсюль падкаманды з Расіі цынізмам, шавінізмам, здрадніцтвам. І каб паскоўніць знішчэнне беларускай мовы вышэйшая улада дзяржавы расколвае саюз беларускіх пісьменнікаў на два саюзы: "правільны" і "неправільны".

"Правільным" саюзам даручана кіраваць рускамоўнаму генералу, дзе сабраліся лаяльныя творцы з уласнымі амбіцыямі, інтарэсамі, для многіх з якіх, не для ўсіх, нацыянальная культура, мова, літаратура сталі разменнай манетай для вырашэння шкурных выгад. Творчыя людзі здрадзілі нацыі. Яны сталі фактычна забойцамі роднай мовы, забойцамі нацыі. І ўсе яны не могуць, а прасцей сказаць, не хочуць зразумець той жыццёвой ісціны: некалькі стагоддзяў ворагі нацыі беларускай імкнуліся задушыць яе. І не змаглі!

На жаль, у гэты час пакіда-

юць зямное жыццё лепшыя сыны, таленавітыя, народныя пісьменнікі: Васіль Быкаў, Рыгор Барадулін, Ніл Гілевіч. Не стала і першых двух старшынь ТБМ імя Ф. Скарыны Ніла Гілевіча, Генадзя Бураўкіна.

Адступіліся ад нацыянальных інтарэсаў многія навукоўцы, мастакі, кампазітары, спевакі, артысты. І складаеца ўражанне, што на абароне нацыянальнай мовы, культуры, гісторыі стаіць толькі ТБМ.

Боль і трывога, кроўда і роспач прымушають усіх нас, каму дарагая наша мова, наша культура, наша нацыя, узніцца на барацьбу супраць тых, хто сёння

знішчае і мову, і культуру, і нацыю беларусаў. Улады Рэчы Паспалітай пачалі хітра і тонка выціскаць беларускую мову з дзяржаўнага, палітычнага, грамадскага і культурнага жыцця.

Як вядома, у 1795 годзе царска-імперская Расія далучыла амаль усю Беларусь. Але нават і кроку не зрабіла для вызвалення з-пад дыскрымінацыйнага моўнага ўціску. І ўжо ў 1867 годзе Расія пайшла на поўную забарону друкаваць любыя літаратурныя творы на беларускай мове. Гэта пасля рэвалюцыі 1905-1907 гадоў дзяржаўны дыскрымінальны ўціск над беларускай мовай трохі аслабеў.

Але трэба зазначыць, што ніводная нацыя ў Расіі не цярпела такога ўціску, як беларуская. Вось як расійскі прафесар П. Кавалеўскі пісаў: "Мова ў школе, у судзе, у дзяржаўных і дзяржавных адносінах у Расійскай дзяржаве павінна быць безумоўна і непахісна расійскай".

А што было з мовай пасля рэвалюцыі 1917 года! Адступаць ад такой палітыкі дзяржаўнага дзеяція не хацелі і пасля таго, як у Беларусі была ўсталявана савецкая ўлада.

А што ж з мовай адываецца ў сучаснай Беларусі? Ці ёсьць моўная дыскрымінацыя ў незалежнай і суверэнай беларускай дзяржаве?

Давайце зірнём на некаторыя лічбы. 1993-1994 навучальны год. У першых беларускамоўных класах навучалася 75,3% дзяцей. А ўжо 1997-1998 навучальным годзе засталося толькі 28,7%. Жах! Але сёняшнія лічбы гавораць яшчэ пра больш жахліве становішча. А дзяржаўная дакументацыя практична ўся пераведзена на расійскую мову. Так паслядоўна ідзе знішчэнне беларускай мовы ў дзяржаве.

Знішчаецца мова, а разам з ёй знішчаецца нацыя, знішчаецца Беларусь як дзяржава. А гэта значыць, няма мовы народа - няма Беларусі, няма і дзяржавы Беларусь. Выходзіць, што дзяржава знішчае сама сябе. Гэта трагедыя народа, нацыі, краіны, дзяржавы. Спаніць гэту трагедыю павінны мы самі: народ, нацыя, дзяржава.

Сёння ў краіне ідзе выбарчая кампанія. І важна, каб да ўлады прыйшла нацыянальна арыентаваная асона. Толькі чалавек з нацыянальнымі, беларускімі генамі, нацыянальнымі інтарэсамі зможа захаваць нацыянальную дзяржаву, захавае свабоду, незалежнасць, суверэнітэт. Людзі, не праспіце спрыяльны час для захавання нацыі, дзяржавы, Беларусі!

Уладзімір Гук, пенсіянер.

Сустрэча з галоўным ідэолагам краіны

У горадзе Магілёве 10 ліпеня 2020 года адбылася сустрэча грамадскасці з намеснікам Кіраўніка Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Кунцэвічам Андрэем Міхайлавічам. У мясцовых "Дом друку" былі запрошаны кіраўнікі грамадскіх арганізацый, якія ўваходзіць у склад Каардынацыйнага савета грамадскіх арганізацый і партый. Я задаў некалькі пытанняў, якія тычацца праблем нацыянальнай культуры.

Пытанне 1. У апошні час вельмі шмат на ўсіх узроўнях кажуць пра важнасць незалежнасці нашай краіны. У гэтым месяцы 27 ліпеня адзначаецца 30 год, якія была прынята дэкларацыя аб незалежнасці Рэспублікі Беларусь Вярховным Саветам 12 скілкіння. Ці пілнующыя з гэтай нагоды якія мерапрыемствы ў нашай дзяржаве?

Андрэй Міхайлавіч паведаміў, што з гэтай нагоды мерапрыемствы абавязковы будуть, бо дата сапраўды вельмі істотная.

Пытанне 2. Пра Дзень беларускага пісьменства ў Бялынічах і стан беларускай мовы. Штогод мы з сібрамі наведваем дзяржаўнае свята Дзень беларускага пісьменства. І варта адзначыць, што ў апошні час гэтае свята значна дэградавала: пераважае музичная папса, дужа шмат пачалі працаваць спіртных напояў, мала запрашаюць вядомых пісьменнікаў і дзеячоў культуры. Зачастую нават новыя шыльды да Дня пісьменства вырабляюць на рускай мове. У чым тады сэнс гэтага свята? У чым яго сутнасць? Прапанаваў пераглядзець фармат гэтага мерапрыемства, каб з папсовага гэтае свята ператварылаўся ў элітарнае, на якім можна будзе пазнаёміцца з лепшымі набыткамі беларускай нацыянальнай культуры. Таксама было адзначана, што многія чыноўнікі ў сферы культуры

ры, ідэалогіі і адукцыі не валодаюць дзяржаўнай нацыянальнай беларускай мовай, што парушае нашае заканадаўства.

Андрэй Міхайлавіч часткова пагадзіўся з заўвагамі і папрасіў дасылаць свае канкрэтныя прапановы па Дні пісьменства.

Пытанне 3. Аб катастрафічным становішчам помнікаў архітэктуры на Магілёўшчыне. У самым цэнтры нашага горада на вуліцы Лазарэнка, развальваеца некалькі

спадзяюся, што плён ад дадзенай сустрэчы будзе, бо Кунцэвіч Андрэй Міхайлавіч - кампетэнтны і сучасны чалавек, які, у адрозненне ад многіх наших бюракратоў, цікавіцца беларускай нацыянальнай культурой.

Вось фота з нашай ТБМ-аўской талакі 2011 года. Фота Людмілы Папковай, Алесі Баранкевіч і Надзеі Бацілавай

Алег Дзяячкоў.
Магілёў. Ліпень 2020 г.

Фарміраванне нацыянальнай самасвядомасці вучнёўскай моладзі

(Працяг. Пачатак у папяр.
нумарах.)

Нам здаецца, на такія адказы студэнтаў паўплывала таксама, як і раней, сістэма юрыдычнай адукацыі. Студэнты добра ведаюць і адчуваюць ва ўсім вучэбна-выхаваўчым працэссе, што самы доўгі тэрмін выканання Закона аб мовах у Рэспубліцы Беларусь (10 гадоў) адведзены на тыя артыкулы, дзе ідзе размова аб судовым, арбітражным, натарыяльным спрадаводстве, г.зн. аб юрыдычнай дзейнасці.

Стваральнікам і носьбітам мовы з'яўляеца народ, нацыя. Але ж мова ў сваю чаргу сама выступае творцам народу. Менавіта праз нацыянальную мову перш за ўсё праяўляеца менталітэт народа, менавіта нацыянальная мова садзейнічае згуртаванню, аб'яднанию людзей у канкрэтна-гісторычныя супольнасці. А як лічаць студэнты? Большасць студэнтаў-беларусаў лічыць, што "мова з'яўляеца асноўным элементам нацыянальнай культуры і яе страта вядзе да збляднення культуры, хая нацыя і захоўваеца сама па сабе" (38,0%) і што "нацыя і мова нераздзельныя. Страта мовы вядзе да знікнення нацыі" (32,7%). Большасць жа рэспандэнтаў-рускіх (39,5%) на першое месца паставілі такі ж варыянт адказу, як і студэнты-беларусы, на другое - "мова выконвае падначаленую ролю, таму яе страта не вядзе да знікнення нацыі" (31,6%).

Нам здаецца, на такія адказы рэспандэнтаў па нацыянальнасці "рускі" паўплывалі перш за ўсё тыя абставіны, што даследаванне праводзілася на тэрыторыі Беларусі, і сама сабой зразумела, што гаворка ідзе пра нацыянальную мову карэннага насељніцтва - беларусаў, пра дзяржаўную мову, супроць уядзення якой ва ўсіх сферах жыцця дзейнасці Рэспублікі Беларусь часцей за ўсё выступаюць рускія. Мы перакананы, што значнасць рускай мовы для рускага народа была бы ацэнена па самай высокай шкале, калі б

такое пытанне было пастаўлена для рэспандэнтаў-рускіх.

На пытанне анкеты "Якія прыкметы з'яўляюцца галоўнымі пры вызначэнні той ці іншай нацыі?" большасць рэспандэнтаў спрэядліва адказала:

- наяўнасць нацыянальнай самасвядомасці - 49,2%;
- агульная культура - 45,9%;
- агульная гісторыя - 44,6%;
- агульная мова - 36,2%;
- нацыянальная дзяржаўнасць - 29,3%.

Шкада толькі, што праяўленне гэтых прыкмет і якасцей як ва ўсяго беларускага народа, так і ў кожнага грамадзяніна паасобку яшчэ вельмі слабое.

Большасць рэспандэнтаў лічыць, што вядучая роля ў праагандзе беларускай мовы належыць прэсе - 39,7%, тэлебачанню (39,1%), радыё (30,9%). Але ж слухаюць беларускае радыё штодзённа 34,9% аптыганных, не слухаюць - 27,0%. Глядзяць беларускае тэлебачанне штодзённа - 26,1%, некалькі разоў на тыдзень - 52,8%.

Сёння ў моладзі ёсьць выбар, што глядзець і каго слухаць. Вынікі анкетнага апытання і асаўбітства назіранні дазваляюць сцвярджаць, што ўсяму калектыву Белтэлерадыёкампаніі яшчэ вельмі цяжка спаборнічаць з расійскім радыё і тэлебачаннем. Нашы мноўнікі рэспубліканскія журналістыкі кадры не маюць такога высокага ўзроўню прафесіяналізму, нацыянальной самасвядомасці, патрыятызму, як расійскія журналісты. А без гэтых якасцей у журналістаў нельга гаварыць аб стварэнні нацыянальнага радыё і тэлебачання.

Большасць рэспандэнтаў чытаюць "Народную газету" - 69,1%, "7 дні" - 39,4%, "Советскую Белоруссию" - 22,2%, "Свабоду" - 15,3%, "Роднік" - 11,7%. Улічваючы тое, што "Народная газета" выдаецца як на беларускай, так і рускай мовах, можна сцвярджаць, што студэнты-юрысты ў асноўным чытаюць рускую прэсу.

Што ж трэба зрабіць для адраджэння беларускай мовы?

Большасць рэспандэнтаў лічыць, што "народ будзе вывучаць і паважаць беларускую мову, калі будзе паважаць сваю дзяржаву, а гэта магчыма толькі тады, калі дзяржава будзе клапаціцца аб кожным сваім грамадзянінам". Студэнты старэйшых курсаў і большасць студэнтаў па нацыянальнасці "рускі" сцвярджаюць, што "нічога не трэба рабіць, гэты працэс павінен ісці натуральным шляхам" (гл. табл. № 2). Дадзеныя табл. № 2 сведчаць, што большасць студэнтаў 1-3 курсаў адказала, што для адраджэння беларускай мовы "неабходна паступова перавесці ўсё выкладанне і выхаванне ў сярэдняй і вышэйшай сістэме адукацыі на беларускую мову" і, у асноўным, студэнты малодшых курсаў - за беларускую мову, як адзінную дзяржаўную мову. 45,3% рэспандэнтаў сцвярджаюць, што добра ведаюць гісторыю Беларусі, 20,2% не ведаюць ні той, ні другой, 15,6% адказали, што добра ведаюць і гісторыю, і культуру і 13,4% што добра ведаюць культуру Беларусі. Нам здаецца, студэнты-юрысты крэтычна

падыйшлі да сваіх ведаў па культуре Беларусі і далі больш-менш правільную адзнаку гэтым ведам. Самымі любімымі сучаснымі беларускімі пісьменнікамі і паэтамі, рэжысёрамі і акцёрамі называюцца часцей за ўсё тых, чые прозвішчы, як гаворыцца, сёння ва ўсіх на слышу. Менавіта В. Быкаў, У. Караткевіч, Я. Колас, Н. Гілевіч, С. Станюта, М. Савіцкі, Г. Макарава. Назіралася таксама ў адказах недакладная назва прозвішчаў таго ці іншага прадстаўніка мастацкай інтэлігенцыі.

Што датычыцца ведаў па гісторыі Беларусі, то, нам здаецца, што лічба 45,3% тых, хто добра ведае гісторыю Беларусі некалькі завышана. І вось чаму. Усяго толькі 23,5% рэспандэнтаў правільна назвалі гістарычны перыяд, з якога можна весці размову аб беларусах, як аб самастойным народзе. Менавіта - з часоў узнікнення Польскага княства. 23,8% лічыць, што такім гістарычным перыядам з'яўляеца перыяд утворэння Вялікага Княства Літоўскага, а 16,0% сцвярджаюць - што з часоў засялення тэрыторыі Беларусі славянскімі плямёнамі. Свае веды па гісторыі Беларусі студэнты паказалі ў адказах

пытанні без адказаў, што, безумоўна, не сведчыць аб добрых ведаў гісторыі Беларусі. З якіх крэйніц чэрпалі і чэрпаюць свае веды па гісторыі культуры Беларусі студэнты? Для 58,3% адказаўших такой крэйніцай з'яўляюцца лекцыі і семінары ў ВНУ, для 44,6% - школьнія падручнікі, для 38,8% - беларуская літаратура, для 34,2% - сродкі масавай інфармацыі, для 17,6% - спецыяльная літаратура.

82,7% рэспандэнтаў лічыць, што сёння найбольш актыўна ў адраджэнні беларускай мовы і культуры ўдзельнічаюць пісьменнікі і паэты, 20,2% - што выкладчыкі ВНУ, 19,9% - што тэатральныя дзеячы і 15% - што вучоныя. Сумна, што такія нязначныя працэнты (20,2%) адказаўших лічыць выкладчыкаў актыўнымі ўдзельнікамі нацыянальна-культурнага адраджэння. І зусім невыпадковымі з'яўляюцца ацэнкі студэнтамі ўзроўню ведаў беларускай гісторыі і культуры сваіх выкладчыкаў. 36,8% адказаўших лічыць, што гэты ўзровень па гісторыі Беларусі сярэдні, 31,3% - што высокі і 11,4% - што нізкі. Веды выкладчыкамі культуры Беларусі ацэнены яшчэ ніжэй. 36,2% рэспандэнтаў сцвярджаюць, што сёння нацыянальна-культурнага адраджэння ўзроўню ведаў беларускай гісторыі і культуры сваіх выкладчыкаў ўзроўню ведаў беларускай гісторыі і культуры сваіх выкладчыкаў. 36,8% адказаўших лічыць, што гэты ўзровень па гісторыі Беларусі сярэдні, 31,3% - што высокі і 11,4% - што нізкі. Веды выкладчыкамі культуры Беларусі ацэнены яшчэ ніжэй. 36,2% рэспандэнтаў сцвярджаюць, што сёння нацыянальна-культурнага адраджэння ўзроўню ведаў беларускай гісторыі і культуры сваіх выкладчыкаў ўзроўню ведаў беларускай гісторыі і культуры сваіх выкладчыкаў.

Таблица № 3

Праблемы, якія сёння хвалююць студэнтаў

№ п/п	Праблемы	Курс					Нацыянальнасць	
		1-ы	2-і	3-і	4-ы	5-ы	беларус	рускі
1.	Нізкі жыллёвы ўзровень большасці насельніцтва Беларусі	66,2	69,2	71,7	77,8	64,6	68,7	76,3
2.	Жыллёвая праблема	12,2	7,4	18,9	37,8	63,1	27,2	26,3
3.	Пагроза бесправоўя	20,3	20,5	22,6	11,1	24,6	21,1	21,1
4.	Рост злачыннасці	25,7	29,4	30,2	42,2	27,7	30,1	29,0
5.	Праблемы экалогіі	39,2	33,8	32,1	26,7	26,2	34,2	29,0
6.	Стан аховы здароўя ў рэспубліцы	25,7	17,6	13,2	26,7	29,2	21,1	26,3
7.	Маруднае ажыццяўленне	31,1	42,7	35,9	35,6	38,5	35,4	39,5
8.	Эканамічных рэформ	23,0	17,7	20,8	17,8	9,2	19,5	7,9
9.	Выхаванне моладзі	20,3	14,7	24,5	4,4	12,3	17,9	5,3
10.	Праблемы нацыянальна-культурнага адраджэння	9,5	10,3	5,7	8,9	3,1	6,9	7,9

Таблица № 2

Меры па адраджэнню беларускай мовы

№ п/п	Меры	Курс					Нацыянальнасць	
		1-ы	2-і	3-і	4-ы	5-ы		
1.	Беларуская мова павінна заставацца адзінай дзяржаўнай мовай	26,4	10,5	29,4	2,2	19,4	21,7	2,7
2.	Усе дзяржаўныя ўстановы і прадпрыемствы павінны працавацца на беларускай мове	16,7	4,5	27,5	6,7	17,7	16,3	5,4
3.	Неабходна паступова перавесці ўсё выкладанне і выхаванне ў сярэдняй і вышэйшай сістэме адукацыі на беларускую мову	36,1	28,4	35,3	20,0	25,8	31,7	21,6
4.	Нічога не трэба рабіць, гэты працэс павінен ісці натуральным шляхам	25,0	30,0	17,6	53,3	32,3	28,7	46,0
5.	Народ будзе вывучаць і паважаць беларускую мову, калі будзе паважаць сваю дзяржаву, а гэта магчыма толькі тады, калі дзяржава будзе клапаціцца аб кожным сваім грамадзянінам	61,1	46,3	43,1	55,6	51,6	52,9	51,4
6.	Трэба стварыць умовы развіцця моў нацыянальных меншасцей, тады яны будуць садзейнічаць адраджэнню беларускай мовы	8,3	3,0	3,9	6,7	9,7	5,8	8,1

зах на пытанне анкеты пра вядомыя белар

Сяргей Панізьнік

НАПЯРЭЙМЫ

Не насуперак і наперакор
павучання раскат -
кожнаму нападхват

Уводзіны

Дзе думы ў дагодзе, - жыццё ў асалодзе.
Мы - кветкі ў прыродзе:
нам быць толькі ў згодзе.
Пры ўзнёслай выгадзе абняць асяроддзе.
Мацуем суплоддзе ў свабодным народзе.

Днём з агнём...

- Цябе шукалі днём з агнём...
- Я, Вечар, не згубіўся:
у Ноchanьку ўлюбіўся.
Сны пачалі туманіца...
Святлела зноў зарэчча,
і той, хто Днём натхняеца.
- Ты - з Розумам сустрэча,
калі ўсе з Праудай раяца,
на крылцах золку бавяца...
- У смелыя часы
хай нашы галасы
і з недаверам справяца.

Расце вага...

- Улез у лес. Бярэ туга.
Не прапускае і смуга,
задзірystая дзэраза,
учэпістая лаза...
- А вунь прыволля паласа!
- Збягае па шчаце сляза...
- Калі Свабоды ты слуга, -
расце вага!

Наканаванне

- Палаchanе! Мінчане!
Закіпела Маўчанне:
помніць наша яднанне і ўгнездаванне.
А галоўнае - звання ажыло ўжыванне, -
каб Айчына-Каханне
мела не існаванне, а быццё-будаванне.

* * *

Прамаўлялі Случане:
- Беларусь! Ты - прызвінне,
нашай Волі світанне!

Шыпшина

Любіў шыпшину*... Мне ж - апазнаць:
вось шып у шыну, вунь - грэбля-гаць...
Каму красоты і з мёдам соты, -
а мне б дружыну - жыцця спружыну, -
наноў здагнаць Рушэнне, Раць...
Шыпшина - Золь... Гучы, пароль:
- О, Беларусь, мая шыпшина,
у ветры дзікі не загінеш!
Знікае боль.

* Уладзімір Дубоўка, аўтар верша пра шыпшину, па справе "Саюза вызвалення Беларусі" быў арыштаваны ў 1930 г.; меў пакаранні ў 1937 і 1949 гадах.

Крывіцкая крыца

І пад грознымі перунамі
Беларусь была з намі.
Прашу, мой ліцвін, не крычи:
па-праўдзе мы ж усе - крывічы.
Балткрэвамі завуць суседзі.
Мы - сваімі сваякі на вякі.
Вось і ўзвядзена Крэва - сталіца,
дзе на сваю сваю - стрыжань Крыві -
і ліцвін-беларус узлез.
... О! Лівень лье! Пад навес!
Там - нявінніца-таямніца:
Пад плашчаніцо Беларусь:
Кры в і ц к а я Крыва.

Крывія - беларуская гістарычная вобласць,
размешчаная ў верхнім і сярэднім цячэнні
Захаднія Дзвіны, а таксама ў вярхоўях
Дняпра і Волгі. Крэва - гарадок ля Смаргоні
з замкам пач. XIV ст., тунэлямі да Вільні,
камянімі-абярэгамі.

Певень крычаў і двойчы, і тройчы,
На золаку вёску будзіць пачаў.
Крычаў, на аблапленым плоце стоячы,
Крыламі лопаў і крычаў.
Ён вёску будзіў, галасіў адчайна,
Пакуль не здзічэў, пакуль не знямеў.
А вёска маўчала, вёска маўчала.
Яна ўжо не чула той ранішні спеў.

(A. Вярцінскі.
"Балада пра спаленую вёску".)

Радкамі балады Анатоля Вярцінскага як у мінулым годзе, так і сёлета распачалася 7 ліпеня сустрэча ля помніка спаленай вёсцы Агароднікі на Нясвіжчыне. Сябры раёнай арганізацыі ТБМ зладзілі яе дзеля памяці (яшчэ жывуць сведкі тых жахлівых падзеяў) і дзеля дабрачыннасці (кожная мемарыяльная мясціца патрабуе сталага грамадскага догляду).

Ірына Рыгораўна Шумейка з тых, хто перажыў купальскую ноч 1944 года. Убачанае тады, дванаццацігадовай дзяўчынкай, стаіць у вачах і цяпер, памятаеца да драбніц, хвялюе і трывожыць дасення.

- Зямлю і неба раз-пораз скаланалі разрывы авіябомбаў, - распавядае яна. - Кулямётная чэргі з самалётаў праціналі людзей. Загарэліся хаты. Шугалі полыменем хлявы і гумны: у іх ужо быў зvezены першы ўкос канюшыны і сена. Канала ў агні жывёла.

На раніцу з пайсотні вясковых хат ацалела толькі восем. Загінула чатыранаццаць аднавяскоўцаў, сярод іх чацвёра дзяцей, - сведчыць пра сумныя падлікі Ірына Рыгораўна.

Праз два дні пасля трагедыі мужчыны-вяскоўцы зрабілі ды ўсталявалі два крыжы: адзін тут, дзе зараз помнік, другі - на ўсходній ускрайні наячаснай вёсцы.

Сёлета, на жаль не прыйшоў да помніка Аркадзь Аляксандравіч Язэпчык, які перажыў трагедыю дзесяцігадовым хлапчуком. Хата, у якой ён гадаваўся, згарэла падчас налёту. Але пасля вайны на папялішчы, акурат на ранейшым месцы, пабудавалі новую. Так і жыў тут Аркадзь Аляксандравіч, выгадаваў дзяцей, унукай. Расказаць пра тулу ліпеньскую ноч лічыў за свой святы абавязак, хоць успаміны

b

Горкая памяць Нясвіжчыны

моцна яго ўзрушалі, нібы перажываў усё наноў, балюча вярэдзілі неспакойнае сэрца. Цяпер маладзейшыя панясуць далей яго горкую памяць.

Сябры ТБМ маюць намер штогод збораць на Святоў Яна ля помніка спаленай вёсцы новых і новых слухачоў-валанцёраў.

Вольга Карчэўская. Нясвіж.

Стакгольмская школа эканомікі ў Рызе

Прыватная і незалежная

1994

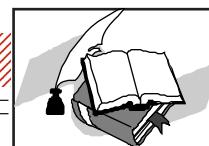
Мы гадуем таленты
з 1994 года

72

72 % выпускнікоў
знаходзяць працу
яшчэ падчас
навучання2500 Больш за 2500
выпускнікоў10 Студэнты
з 10 краінаўТрыма найбуйнейшымі банкамі ў Балтыйскім рэгіёне
кіруюць наўшыя выпускнікіБалтыйскі лідар у бізнес-адукацыі
(паводле рэйтингу Financial Times)

www.sseriga.edu
office@sseriga.edu
+371 67015800

SIA Stockholm School of Economics in Riga
Рыга, Латвія

"Звярталіся грамадзянне"

Як беларусізуюць квіткі грамадскага транспарту

Шмат у якіх гарадах у продажы з'явіліся беларускамоўныя квіткі на грамадскі транспарт. Ка-рыстальнікі сацыяльных сетак паспелі размисціць на сваіх сторонах фатадзымкі новых талонаў ды суправадзіць іх пазітыўнымі дапісамі.

Гісторыя беларусізацыі квіткоў.
Сцісла

Чарговую кампанію беларусізацыі квіткоў грамадскага транспарту распачалі год таму прадстаўнікі грамадзянскай ініцыятывы "Умовы для мовы" Аліна Нагорная і Ігар Случак у межах акцыі "Беларускім месцам - квіткі падбеларуску". Першыя запыты яны

Ігар Случак і Аліна Нагорная

Новы беларускі квіток і стary расейскамоўны

зрабілі ў Міністэрства транспарту, а потым пераключыліся на аблас-ных перавозчыкаў.

Пазітыўна на прапанову адзягавалі ў Берасцейской, Гомельской ды Магілёўской аблас-цах. У некаторых райцэнтрах рэ-акцыя была насцярожаная. Цяпер ініцыятары беларусізацыі квіткоў зацікаўлены, каб да працэсу да-лучыліся шырэйшыя колы грамадзян. Пакуль вынікамі сваіх дзе-янняў яны задаволеныя.

У ад'яднанні "Магілёўабл-аўтатранс" запэуніваюць: беларуская мова для мясцовага грамадскага транспарту - не навіна. У аўтобусах ды трамвайсіках даўно абвяшчаюць прыпынкі па-беларуску ды працаюць беларускамоўныя празнінныя. Цяпер, каб да-сягнуць "аднастайнасці", выдру-кавалі на беларускай мове і квіткі на адну паездку. Яны з'явіліся ў продажы на пачатку ліпеня.

- Пагатоў, началі звяртацца з такімі прапановамі і грамадзянне, - кажа намеснік генеральнага дырэктара ад'яднання Мікалай Антусаў. Ён дапускае, што знайдуцца пасажыры, незадаволеныя беларусізацыяй квіткоў.

- Такім будзем па-людску тлумачыць сітуацыю, - кажа су-размоўца, - але, мяркую, гэта не настолькі прынцыповае пытанне, якое будзе перашкаджаць жыць. Таму знайдзем паразуменне.

Мясцовыя знаўцы мовы заўважылі памылку ў тэксле на квітку. Мікалай Антусаў дзякуюе за

лі, а потым выяўляліся хібы. Але забракаваць жа іх не маглі, таму ў абароце былі, пакуль не распра-далі. У новых якасці паперы леп-шая, дыл адрываюцца лепей.

Старшыня Таварыства беларускай мовы Алена Анісім ус-цешана пашырэннем беларускай мовы ў сферы транспарту ды вя-танным яе ў актыўны ўжытак. Што да памылак, то яны, паводле яе, - вынік замалой практикі ўжыван-ня мовы.

- Вядома ж, такіх памылак можна пазбегчы, калі б звярталіся

Празніны білеты ў Магілёве

да адпаведных прафесійных устаноў ці асабаў, напрыклад, настаў-нікаў беларускай мовы, - кажа Алена Анісім і нагадвае:

- У нас жа ёсьць Інстытут мовазнаўства Нацыянальнай акадэ-міі навук, дзе таксама маглі бы дапа-магчы, як гэта цяпер робіцца з пе-ракладам кодэксаў на беларускую мову ў сферы заканадаўства.

Гэтая публікацыя падрых-тавана "Радыё Свабода" з выка-рыстаннем інфармацыі Бела-ПАН.

Навіны Германіі
Германія прапанавала ЕС
увесці санкцыі супраць
Расеі за кібератакі

Урад Германіі пропанаваў краінам-удзельнікам ЕС супольна ўвесці санкцыі супраць Расеі за маштабную кібератаку на нямецкі бундэстаг пяць гадоў таму. Калі краіны ЕС прымуць пра-панову Германіі, гэта стане першим выпадкам ужыцця санк-цынага рэжыму ЕС за кібер-атакі.

Аднак рашэнне ў гэтым пытанні пакуль не прынята, паве-даміла 12 ліпеня агенцтва DPA са спасылкай на копію афіцыйнага адказу ўрада на так званы малы запыт фракцыі Левай партыі ў парламенце Германіі.

Урад Германіі мяркуе, што да кібератакі на бундэстаг датычна расейская вайсковая выведная

служба ГРУ. Федэральная праку-ратура Германіі 5 траўня выдала ордэр на арышт грамадзяніна РФ Дзмітрыя Бадзіна, які "у якасці чальца хакерскай групы APT28 меркавана кіраваў кібератакай на нямецкі бундэстаг у красавіку траўні 2015 года".

Калі краіны ЕС прымуць пра-панову Германіі, гэта стане першим выпадкам ужыцця санк-цынага рэжыму ЕС за кібератакі - заканадаўства, прынятага яшчэ ў 2017 годзе. У афіцыйным адказе на запыт фракцыі Левай партыі гаворыцца, што "федэральны ўрад аргументаў пра-панову аб уя-дзенні санкций у рамках ЕС матэ-рыяламі, атрыманымі як ад вывед-ных служб, гэтак і з агульна-дастupных крыніц".

У Міёрах з'явіўся мураван-квэст у выглядзе дывана-маляванкі

Дыван-маляванка ця-пер упрыгожвае сцяну будынка ў Міёрах (Міёрах) на вуліцы Дзяржынскага, 18. На муравале, які выкананы вядомы стрыт-артар Але́с Контра на замову грамадскай арганіза-цыі "Ахова птушак Бацькаў-шчыны" (АПБ), адлюстра-ваны славутасці і адметнасці раёна.

- Паколькі Язэп Драз-довіч з гэтых краёў і трады-цыя маляванак там даволі распаўсюджаная, то я пропанаваў зрабіць у Міёрах муравал менавіта ў выглядзе стыліза-ванага дывана-маляванкі, - расказвае Але́с. - На ім вы-яўлены 10 славутасціў Міёр-скага раёна - напрыклад, вадаспад у Вяце і каменная званіца ў Навалоцы. Пра ўсе

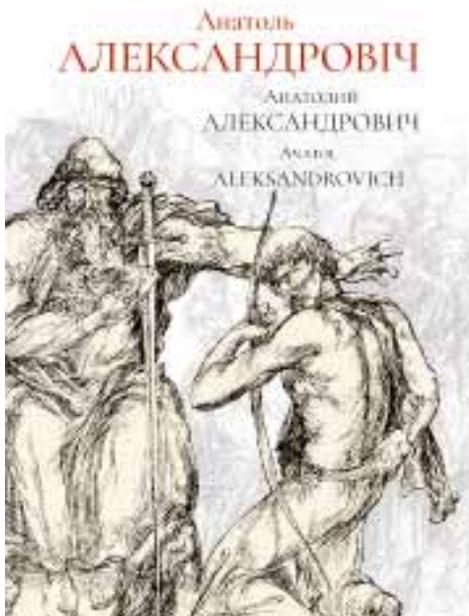
нікі з якіх населеных пунктаў нама-ляваны. Адзін хлопец ехаў міма і здалёк убачыў муравал, сказаў, што адразу пазнаў помнікі з Лівон-паля і потым яшчэ раз пад'язджаў.

АПБ запрашае ўсіх зацікаў-леных празніці квэст і знайсці ўсе славутасці Міёршчыны, выяўле-ныя на муравале, а потым іх наве-даць, каб палюбавацца ўжывую!

(Працяг. Пачатак у папяр. нумарах.)

БАЛАДА АНАТОЛЯ
АЛЕКСАНДРОВІЧА
(7.01.1953 - 26.05.2017)

На беразе лясное азярыны
Стайць замшэлы човен у траве,
А ў чоуне адзінокая рабіна,
Якая праз хвіліну паплыве,
Бо дачакалася цябе вясною.
І ты прыйшоў самотны і прынёс,
Як ветразь чорны, парасон з сабою,
Не ад даждку хавацца, а ад слёз.
І ты прынёс паперу і алоўкі,
Каб маляваць і думаць пра жыццё
Вось так, як радасна пяюць салоўкі,
Забыўши, што побач небыццё,
Як і трава, дзе кветкі над травою,
І пчолы, што людзям збраюць мёд.
Нам сонца па-над вежаю старою
Малюеш, каб свяціла сотні год
Для нас, для берага той азярыны,
Дзе абнавіўся човен у траве,
Бо дачакалася цябе рабіна,
Каб разам плыць па вечнай сіняве....
12.01.2019 г.

БАЛАДА ВАЛЕРЫ МАСЛЮКА
(30.03.1953 - 26.08.2001)

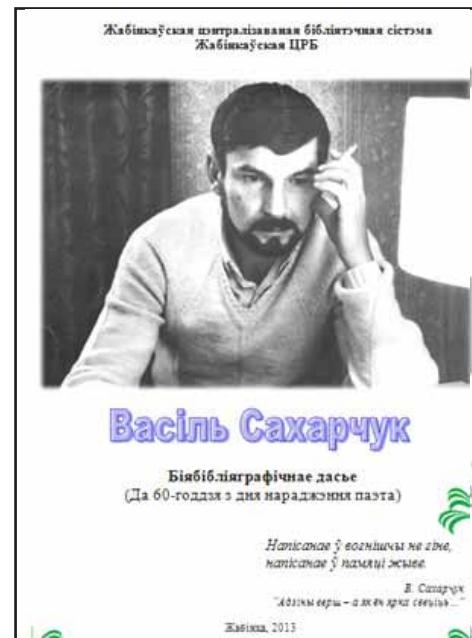
На сцэне пустой
зноў рыпяць тут масціцы,
Як сосны старыя начамі рыпяць
Па-над інсургентам, якому не спіца,
Якому нічога няма ўжо губляць
У гэтай вялікай і злоснай краіне,
Дзе сонца за кратамі, косьці ў траве,
Дзе родная мова знішчаецца, гіне
І, як інсургент, у самоце жыве.
І ты тут самотны прад сцэнай сваёю
Стайш, нібы свечка, у зале пустой.
Што трэба людзям? Каб пляваўся крывёю

БЕЛАРУСКІ ПАНТЭОН

Балады крыві і любові

На сцэне няшчасны прыгожы герой
Ці жарты дурныя? Адказу не маеш,
Але сам прыходзіць праўдзівы адказ -
На мове матулінай вершы ствараеш
І ў вершах жыве наша мова і час,
Дзе мы беларусы - не ціхія людзі,
А мы - єўрапейскі вялікі народ,
Які аніколі ўжо болей не будзе
Бяздольным,
дурным і сляпым, нібы крот...
Ізноўку на сцэне рыпяць тут масціцы,
Як сосны старыя начамі рыпяць
Над сумным паэтам, якому не спіца,
Якому тут ёсць, што любіць і губляць...
19.07.2011 г.

БАЛАДА ВАСІЛЯ САХАРЧУКА
(10.07.1953 - 27.01.2003)

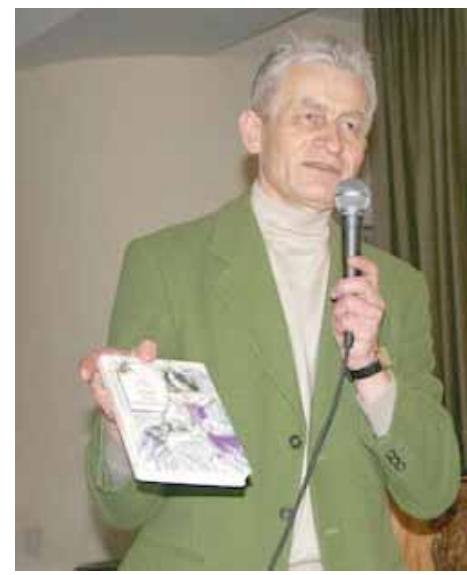

Цябе няма, але ты ёсць - адсутны
На час, які ўжо знаеш толькі ты.
Цяпер ты пэўны: ісціна і сутнасць -
Як у віне, у свеце нематы,
З якога не вяртаюцца дадому,
Каб расказаць, дзе быў і што рабіў,
Каб зразумелым стала тут любому,
Што ты жыццё, не больш віна, любіў...
Цябе няма, як нас няма ў тым свеце,
Якога мы не ведаем яшчэ.
Ты светам стаў, які самотна свеціць
У ціхае слязіне на шчаці
У той адной, што сёння зразумела -
Цябе няма і ўжо не будзе тут,
Дзе пад крыжом тваё, як кокан, цела
Ляжыць, не помнічы замных пакут,
З якіх душа ляпілася, як з гліны
Небачнае небачны той сасуд,
З якога п'е жыццё і сэнс Айчына
І кожнаму дае для шчасця кут...
Цябе няма, і хутка нас не будзе
На час, якога мы не знаем тут.
Не будзе нас, нібы віна ў сасудзе,
І будзем свет, як без віна сасуд...

30.05 - 1.06.2003 г.

БАЛАДА АЛЕГА АБЛАЖЭЯ
(6.05.1954 - 18.05.2016)

Вільня развіталася з табою.
Ты вярнуўся ў вёску назаўжды
На старыя продкавы клады,
Каб на белы свет глядзець травою
І шаптаць адвечнае: "Люблю", -
Небу, што над роднаю зямлёю
І людзям, што кроўную зямлю

Моўчкі любяць, бо інакш не ўмеюць,
Як і ты не ўмей інакш любіць
Белую садовую завею,
Дзе пчала, нібы анёл, ляціц,
Каб у кожнай беларускай кветцы
Беларусь спрадвечная жыла,
Як жыла ў тваім вялікім сэрцы
І тваёй малітваю была
У малюнку кожным, як і ў словах,
Што табою сказаны былі.
Ты цяпер стаў нашаю аховай,
Каб яшчэ мы ў свеце пажылі
І зрабілі болей, чым хацелі
Для зямлі, якою станем мы.
Ты вярнуўся з Вільні і зляцелі
Птушкі з гнёздаў, ціхі спеў сурмы
Праз туман паплыў па сенажаці,
Па якой ты вандраваць любіў.
І цябе сівога стрэла маці,
Запытала: "Дзе ж, сынок, хадзіў?"

5.06.2016 г.

БАЛАДА АЛЕСЯ АСТАШОНКА
(1.06.1954 - 6.09.2004)

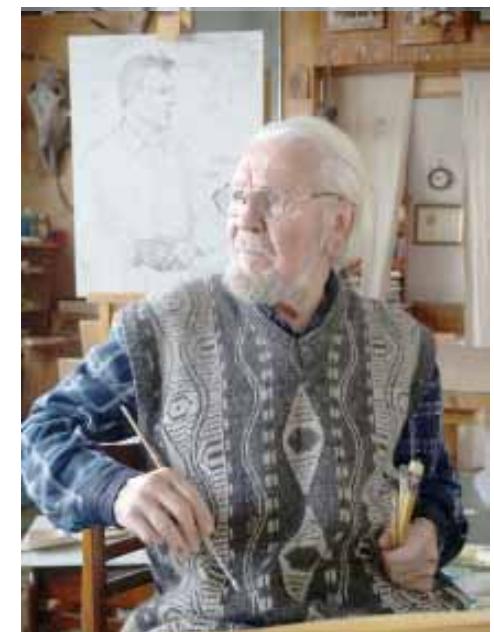

Учора - бяздоннае мора,
Куды адпльываем штохвілі.
І нельга вярнуцца з Учора,
Калі човен твой разбурылі,
Спалілі ў самотнай далечы.
Твой попел прынеслі дамоў.
Нібыта сказалі, што вечны
Адзін толькі попел. Любоў -
Віно, і яно ў час вясёлы
І п'еца, і льеца ракой,
І круцяцца жорны і колы,
Ды слова, як лісце зімой,
Звініць на вятры адзінока

Пад небам, нібыта пад шклом,
Дзе месяц, як д'яблова вока,
Гарыць спакушальным агнем
Вярнуцца хоць попелам стылым,
Хоць снегам, што ўноч на дамы
Зляціц з-пад блок белакрыла,
Каб раптам успомнілі мы,
Што Ўчора - бяздоннае мора,
Куды адпльываем штохвілі,
І нельга вярнуцца нам з Учора
Нічога, што ўчора любілі.

14-15.09.2004 г.

БАЛАДА КАСТУСЯ ШАРАНГОВІЧА
(26.02.1956 - 29.08.2014)

Ты ідзеш па вадзе,
на якой трапяткай сцяжына
Аж да жнівенскай поўні,
якая над Нараччу свециць.
За твой застаеща,
як хаты падмурак, карціна,
Што ты век маляваў,
ды ўсе фарбы пазмешаваў вецер,
Вечер чорны, які забірае з сабой,
каго зловіць.
І цябе ён дагнаў... Тут,
на беразе Нарачы мілай,
Ты шаптаў і пісаў на пяску тваі слова,
Што ля сэрца насіў,
як матуля цябе тут насліла.
І алоўкі твае пагубляліся ў травах аэальных,
І зрабіліся рыбамі ў хвалях,
што біліся ў бераг,
Па якім ты няспешна ішоў малады,
непакорны
І плылі прад твой ракі на чаўнах,
як галерах.
І шумелі-спявалі высокія светлыя сосны,
Што трималі нябёсы
і будуць тримаць над зямлёю,
Пад якімі апошні свой год,
як агонь невыносны,
Ты пражыў, як хацеў,
і адзін з незямной цішынёю
Ты пайшоў па вадзе,
на якой трапяткай сцяжына
Аж да жнівенскай поўні,
якая над Нараччу свециць.
За твой засталася,
як Храм на пагорку, Айчына,
Што карціна будзе ў свеце.
і не згубіцца ў свеце.
3.02.2019 г.

(Працяг у наступным нумары.)

B. Грыцкевич

МАСАВАЯ МІГРАЦЫЯ РУСКІХ У ЛІТВУ І БЕЛАРУСЬ У ПЕРШАЙ ПАЛОВЕ XVIII СТАГОДДЗЯ ЯК ФОРМА КЛАСАВАЙ БАРАЦЬБЫ СУПРАЦЬ УЗМАЦНЕННЯ ПРЫГОННІЦКАГА ПРЫГНЁТУ (ПА АПУБЛІКАВАНЫХ РУСКІХ КРЫНІЦАХ)

(Заканчэнне. Пачатак у
папяр. нумарах.)

Так было, напрыклад, па сведчанні В. І. Мялешкі, у Крычаўскім старостве, куды палёгкі прыцягвалі сялян з-за рускай мяквы. Гэтыя палёгкі садзейнічалі аднаўленню разбуранай у гады Паўночнай вайны гаспадаркі староства.

Магнаты і шляхта, якія мелі патрэбу ў працоўных руках пераваблівалі рускіх сялян, пасяляючы іх, як пісаў буржуазны гісторык П.Н. Жуковіч, на "палёгкавых участках зямлі, якія можна было ўзяць на асобна дамоўленых умовах". Сяляне-велікарысы ва ўсходнебеларускіх маёнтках у тых выпадках, калі іх паходжанне ў інвентарах пррама паказана ("маскалі"), апінаючыца на зямлі кунічнай ці вольнай.

Пры гэтым беларуская шляхта кіравалася тэндэнцыяй абаюнднага імкнення абшарніка і селяніна да ўмацавання сялянскай гаспадаркі для атрымання большшага прыбылку ад яго. Пра гэтую тэндэнцыю піша А. Н. Сахараў: "Несумненна, што гэта лінія на кожным асобным адrezку шляху вызначалася не толькі суб'ектыўнымі дзеяннямі феадала ці селяніна, але ў першую чаргу аб'ектыўнымі сацыяльна-еканамічнымі ўмовамі развіцця іх гаспадаркі. Гэтыя ўмовы дыктавалі таксама ступень і формы эксплуатацыі ў кожным асобным выпадку".

Я. Н. Мараш і П. Г. Казлоўскі падкрэсліваюць, што беларускія і літоўскія феадалы ў XVIII ст. не маглі істотна змяншаць і без таго нізкі жыццёвы ўзровень сялян і былі змушаны ў інтарэсах захавання эксплуатацыі даваць ім як збяднелым часовыя палёгкі.

Аналагічныя палёгкі надаваліся і рускім навасёлкам у краі. За рускімі пасяленцамі ў Беларусі і Літве магла захоўвацца "маг-

чымасць пэўнага эканамічнага развіцця" сялянскай гаспадаркі, магчымасць для непасрэднага вытворцы "паляпішыць сваё становішча, узбагачацца".

Ёсць падставы меркаваць, што масавыя ўцёкі сялян з Расіі ў Беларусь і Літву тлумачыліся палёгкамі, якія, няхай нават на першую пару, надаваліся перасяленцам у Літве і Беларусі.

Пра гэтыя палёгкі добра зналі ў Расіі не толькі сяляне, але і дваране. Так, на паседжанні кабінета напачатку 1735 г. М. Г. Галоўкін заявіў пра тое, што ў сенаце стала вядома пра наступную практику "многіх шляхціц" літоўскіх, беларускіх і "інфлянцікіх" памежных паветаў. Гэтыя дваране, па сведчанні М. Г. Галоўкіна, "у сваіх землях публікуюць з барабанным боем, каб рускія ішлі да іх у падданства, і абъяноць ім шматлікія палягчэнні, таксама і ў рускія гарады пасылаюць шпіёнаў і падговароўваюць многіх да сябе, асабліва са Смаленскай губерні, якая за хлебным недародам многіх гадоў прыйшла ў вялікую беднасць і спусташэнне, бачачы іх ласкаве прывітанне мнóstvom ідуць за мяжую і селянца, атрымліваючы палёгкі на вялікі лік гадоў".

У тым жа годзе смаленскі губернтар А. Б. Бутурлін дакладаў начальнству, што "сялянства ад польскіх абывацеляў так прынаджана і прыласкана слабасцю і вольнасцю, што мужык, які і вернецца, і той ужо ніякай работы лішній перед тантэйшай панесці не можа і ўсяляк вышуквае, як бы зноў сысці".

М. Г. Галоўкін лаканічна выказаў погляды больш дальна-бачных прыгоннікаў на прычыны ўцёкаў: "Дзе зямля хоць і ўрадлівая, а сялянства ў добрай ахове не будзе, там і добрая зямля не ўтримае, уцякаюць туды, дзе б хоць некаторы час маглі пажыць у спакоі".

Свята паэзіі ў Дзятлаве

РАЦЫЯ

доўгімі днёмі. Вершы пісаны на карсе. Гікельнікі, і дарослыя. Дарэчы, дзеці атрымалі за гэта падарункі і салодкія пачастункі. А дарослыя - шчырыя слова падзякі. Да свята паэзіі перад музеем была арганізавана выставка партрэтаў славутых людзей Дзятлаўшчыны мастака Міколы Несцярэўскага.

Барыс Баль,

Беларускае Радыё Рацыя. Фота аўтара.

Калі сцен Дзятлаўскага гісторыка-краязнаўчага музея адбылося паэтычнае свята "Славім Дзятлаўшчыну словам і справай". Арганізавалі мерапрыемства супрацоўнікі музея, Дзятлаўская раённая арганізацыя ТБМ пры падтрымцы кампаніі "Зробім лепш-2020". Свята паэзіі было прысвечана 120-годдзю з дня нараджэння Ігната Дварчаніна і 80-годдзю Дзятлаўскага раёна. Адкрыла і віяла свята паэзіі супрацоўніца музея, краязнавец і паэта Алена Абрамчык,

якая адзначыла, што сёняння Дзятлава будзе слухаць паэтычныя радкі на роднай мове. Сцэнай служыў ганак музея, скуль гучалі вершы не толькі беларускіх класікаў, але і мясцовых паэтаў - сяброў дзятлаўскага літаратурнага

тому ён прапанаваў: "Па мяжы размешчаныя месцы перад іншымі трэба палегчыць у падушным акладзе, каб жыхары іх не мелі ахвоты ўцякаць за мяжу. З чалабітных смаленскай шляхты можна бачыць, у якім кепскім стане гэтая губерня цяпер знаходзіцца, асабліва, калі на мінулы, 1734 год кіравалі (зіралі падаткі - В. Г.) раптам за абездзе паловы года і таму амаль усіх у Польшчу разгналі".

Па меркаванні П. К. Алефірэнкі, спрыяць вяртанню ўцекачоў, у Расію мог толькі дазвол урада стаць ім дзяржаўнымі, а не абшарніцкімі сялянамі. Сяляне Веткаўскіх слабод згаджаліся вярнуцца на радзіму толькі ў тым выпадку, калі іх паселяць у адной са слабод Старадубскага ці Чарнігаўскага палкоў. Чалабітчык "ад расійскіх людзей, якія жывуць у Польшчы", падкрэсліваў, што тыя пагодзіцца вярнуцца, калі б "асабліва месца ім для пасялення адведзена было" (1749).

Улічваючы гэта, А. Б. Бутурлін пропанаваў з уцекачоў, якія вярталіся з-за мяжы браць падаткі "з памяншэннем, менавіта, колькі ў Польшчы бяруць. Убачыўшы гэта, многія і не падумаюць уцякаць, і ўцёкшыя з радасцю вернуцца, нават прыродныя палякі многія пераселяца ў Расію".

Варта падкрэсліць, што класавая барацьба сялян гэтага рэгіёна не аблікоўвалася ўцёкамі жыхароў паўночна-заходняй Расіі. Тут час ад часу ўспыхвалі паўстанні. Так, улетку 1708 г., падчас паўстання Булавіна, са Смаленскага і Вяземскага паветаў назіраўся масавы сыход узброеных сялян на раку Іпуць у новазбудаваную слабаду, прычым сяляне вялі баі з царскімі салдатамі. Праз 14 гадоў па абодва бакі мяжы Смаленскай правінцыі і Мсціслаўскага ваяводства "ватагі" атамана В. Зайца, якія складаліся са збеглых

рэкортаў і салдат, грамілі маёнткі і беларускіх, і рускіх дваран. У Вялейскай вотчыне (на Пскоўшчыне) графіні А. Бястужавай у 1744 г. сяляне абрали новага аканома і стралялі ў салдат, якія прыбылі для іх усмірэння.

Вядомыя і сумесныя дзеянні рускіх, літоўскіх і беларускіх сялян супраць феадалаў Літвы і Беларусі (напрыклад, у Полацкім ваяводстве ў канцы другога дзесяцігоддзя XVIII ст., у Крычаўскім старостве, куды ў 1741 г. на дапамогу мясцовым паўстанцам прыходзілі людзі з суседніх раёнаў Расіі).

Тым не менш, уцёкі рускіх сялян у Літву, Беларусь, з таксама ў "Польскія Інфлянты" ў пэўных умовах першай паловы XVIII ст. уяўляла сабою асноўную форму масавага пратэсту супраць узмацнення феадальнага прыгнёту: сяляне "галасавалі нагамі" за хоць бы адносна меншую ў тых умовах ступень іх эксплуатацыі. С. М. Салаўёў тлумачыў перавагу ўцекачоў над паўстаннямі ў гэтай частцы Расіі наступным чынам: "На ўсходзе бунтавалі заводскія сяляне; на заходзе, дзе бунтаваць было нельга, таму што ўрадавыя сродкі да ўтаймавання мецяжу былі напагатове, на заходзе сяляне ўцякалі за мяжую".

Масавыя ўцёкі рускіх сялян і гараджан за мяжу Расіі з Рэччу Паспалітай былі адной з формаў іх барацьбы супраць узмацнелага прыгонніцкага прыгнёту. У гэтым стыкіні і неарганізаваным пратэсце з усёй відавочнасцю прайўлялася тая цалкам пэўная класавая мэта, якую ставілі перед сабой не толькі рускія бедныя сяляне і нізы гарадскога насельніцтва, але і заможныя сяляне і гараджане - забвенне ад узмацнення прыгонніцкай эксплуатацыі і адцяжарвання мясчымасці для іх гаспадарчай дзейнасці як дробных вытворцаў.

Можна выказаць здагадку

про гэтым, што блізкасць мовы, побыту, рэлігіі рускіх і беларусаў узмацнялі як асяданне часткі ўцекачоў у стараверскіх слабодах Беларусі, так і рассяленне праваслаўных афіцыйнага толку сярод беларускага насельніцтва, пра што маюцца асобныя ўпамінанні ў інвентарах беларускіх мястечкаў і маёнткаў. Так, у мястечку Усвят у 1713 г. сярод мясцовага насельніцтва жыў "Івашка Маскаль".

Пра значэнне такіх уцекачоў, як мясчымага "ферментацыйнага" матэрыялу для сялянскіх, хваляванняў у Літве і Беларусі можна толькі здагадвацца з-за адсутнасці адпаведных дадзеных. Нам падобная здагадка ўяўляеца не пазбаўленай падстаў, хоць яна і патрабуе пацверджання фактамі.

Пры разглядзе матэрыялаў пра масавыя ўцёкі сялян з Расіі ў Літву і Беларусь нельга не адзначыць, што крыніцы, якія адлюстроўваюць гэты працэс у першай палове XVIII ст., зыходзяць пераважна ад вышэйшых урадавых органаў, у меншай ступені - ад губернатаў і ў яшчэ меншай - ад абшарнікаў, якія адчулі непасрэдную шкоду ад гэтых уцекачоў. Такім чынам, згаданыя крыніцы адлюстроўваюць толькі частку інфармацыі пра ўцекачоў, якія дасягала больш высокія інстанцыі бюрократычнага апарату краіны. Больш шырокая кола крыніц, якое ўключае дэпутацкія наказы дваран у камісію па новым укладанні, дыпламатычную перапіску, статыстычныя матэрыялы і асобныя дакументы, што адлюстроўваюць толькі часткі інфармацыі пра ўцекачоў, якія дасягала больш высокія інстанцыі бюрократычнага апарату краіны. Больш шырокая кола крыніц, якое ўключае дэпутацкія наказы дваран у камісію па новым укладанні, дыпламатычную перапіску, статыстычныя матэрыялы і асобныя дакументы, што адлюстроўваюць толькі часткі інфармацыі пра ўцекачоў, якія дасягала больш высокія інстанцыі бюрократычнага апарату краіны.

Ленінград.

Уручана ў верасні 1982 г.

Наступствы для марыянаў у Друі

Хуткі тэмп грамадская жыцця ўжо прыглушыў памяць пра пераслед марыянаў у Друі, але пераслед гэты цягнуўся ўсю вясну і лета (артыкул надрукаваны ў касцрычніку 1938 г. - Л. Л.). Ціск меў месца за іх адважнае, публічнае прызнанне сваёй прыналежнасці да беларускасці. Падрахуем усё тое, чаму мы былі сведкамі ў апошнія месяцы і ролю розных чыннікаў у справе марыянскага кляштара ў Друі.

Адносіны духоўнай улады да падзеі у Друі.

Падзеі вакол марыянаў у Друі, апрача іншых, папярэдніх і пазнейшых спраў, яшчэ раз пацвердзілі, як недастаткова арыентуецца ў нашых справах сучасны Апостальскі нунцый, які тым не менш мае найлепшыя інтэнцыі. Але цяжка чакаць ад яго чагосяці іншага. Папярэдні нунцый, кардынал Мармагі, бадай што ўсю сваю дыпламатычную службу да Варшавы, правёў у Празе і Бялградзе, дзе, як вядома, здаўна існуоць нацыянальныя (рэлігійныя, абрадавыя, моўныя) праблемы, якія чакаюць належанага вырашэння. Дыпламатычная праца сучаснага нунція прайшла ў Паўднёвой Амерыцы і ў Мадрыдзе - у экзатычных для нас месцах, праблемы якіх не маюць нікага дачынення да нашага жыцця. Калі ж казаць пра стаўленне апарата віленскага арцыбіскупа да марыянаў у Друі, дык для ўсіх друйскіх парафіян, якія так ці інакш маюць адносіны да кляштара, яны былі абсалютна зразумелымі - гэтая нядобраўзычлівія адносіны. А калі так паводзілі сябе вярхі, дык што казаць пра канцлеру, сакратара Каталіцкай акцыі ці аб мёрскіх дэканах?

Акцыя каноніка Бародзіча.

Ужо шмат гадоў Вентымільскі ганаровы канонік Юзаф Бародзіч штогод кожную вясну пакідае свой палац у Сан-Рэма і як найхутчэй ездзе на сваім люксусовым лімузіне "з замлі італьянскай у Пон-

Ксёндз Юзаф Бародзіч нарадзіўся ў 1861 г. каля Панявежы ў Ковенскай губерні. У 1893 г. паступіў ў Віленскую духоўную семінарію, якую скончыў у 1897 г. Служыў вікарнем у Лідзе, Новых Троках, Даўгілішках і адзін год у Гарадзенскім кляштары. У 1900 г. знаходзіўся у Рыме, дзе Папа Леў XIII дабраславіў яго на місіянерскую дзеянасць. Пасля служыў у Вільні, першы касцёл пабудаваў у мястэчку Жозлі, другі - у Клюшчанах. У 1905 г. быў накіраваны ў Мёры, дзе на працягу 1905-1907 гг. пабудаваў цагляны касцёл. Царскім ўладамі ссылаўся ў Яраслаўль, Рыбінск і Аглонскі дамініканскі кляштар у Латвіі. Суд у Гародні прысудзіў яго адбываць пакаранне ў Дынабургскай цвердзі. Але яму ўдалося ўцяцы з цягніка, за расійскі рубель мытнік прапусціў яго на тэртыорыю Аўстра-Венгрыі. Нейкі час выкладаў філософію ў Кракаўскім Ягелонскім універсітэце. Пасля патрапіў у Сан-Рэма. Тут служыў у касцёле святога Роха і пабудаваў заезды двор "Палонія" і невілічкі гатычны касцёл. На пабудове замовіў намаляваць белага польскага арла. За злouжыванні быў дэпартаваны ў Ракітнік, але пачалася Першая сусветная вайна, і карабель падарваўся на міне. Вайну перачакаў у Канстанцінопалі. Пасля авіяшчэння польскай незалежнасці вяртаецца ў Польшчу, але ў Сан-Рэма распачынаеца справа аб паходжанні сродкаў на будову маёнтка "Палонія", абысьцілі паследнія дылемантамі. Але ўсё справы былі залагоджаны. - Л. Л.

Заснавальнік:

ТБМ імя Францішка Скарыны.

Пасведчанне аб реєстрацыі № 908 ад 18 снежня 2009 г. выдадзена Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Адрас рэдакцыі:

231293, Лідскі р-н, в. Даўліна.

Адрас для паштовых адпраўленняў:

231282, г. Ліда-2, п/с 7.

E-mail: naszaslowa@tut.by

Акцыя пралата Лубянца.

Гэты нефартунны канкурант унійнай акцыі папы Пія і хітры вораг летувісаў, беларусаў, а таксама ўсходняга абраду, не мала прычыніўся да высылэння марыянаў з Друі праз сталіцу паклёпты на іх кляштар. А як па-іншаму можна назваць тое, што былы інспектар духоўнай семінары ў Вільні з лёгкім сэрцам называў работу марыянаў (пераважна сваіх бытых выхаванцаў і вучняў!) "камуністычнай".

Адносіны польскага кліру.

Нямала асоб, нават сярод патрыятычнага польскага кліру (відочна, я не кажу пра "духоўную эндыцыю") голасна не салідарызавалася, але асузділа цік на марыянаў-беларусаў. Годына ўсялякай павагі адносіны марыянаў-полякаў, у тым ліку айцоў: правінцыяля Мрошкі з Бялян пад Варшавай і суперыёра з Друі Лусіка. Ніхто з іх не скарыстаўся магчымасцю схавацца ў цяжкі час ці сагнучу карак перад моцнымі гэтага свету. Гэтыя людзі - жывы доказ таго, што калі-небудзь паміж народамі запануюць лепшыя стасункі, якія абаўтраюцца на ўзаемным даверы і павазе. Нават такі паважны ксэндз-эндэк, як канонік Кулеша і іншыя, паводзілі сібе не толькі тактоўна але і з вялікай долей зычлівасці. Цешыліся толькі такія ксэндзы, як канонік Бародзіч ці ксэндзы з Каталіцкай акцыі ў Вільні.

Адносіны польскай прэсы.

Хацеў бы адзначыць адрознае ад іншых, добрае стаўленне да марыянаў у Друі "Кур'ера Віленскага" і дакладнік, сутнасны артыкулы пра іх віленскага "Слова". Наадварот, неафіцыйны орган мітрапалічай куры ў Вільні - "Глос Нарадовы" пяром свайго супрацоўніка - былога рускага і эксправаслаўнага Сцяпана Лахціна, спрабаваў са звычайным эндыцкім падступствам прадстаўляць марыянаў як небяспечных дзяржавных злачынцаў! На старонках дэмакратычнага "Кур'ера Паўшэнага" не знайшлі мы а ні радка пра гэту справу. [...]

Прыемнай неспадзянаванасцю для нас, было цалкам нечаканае выступленне з абаронай пакрыўджаных манаҳаў друйскага суддзі генерала Жалігоўскага, які асабіста прыбыў у Друю, каб вывучаць стан роачаў, а потым паехаў у Варшаву для вырашэння справы ў самых высокіх дзяржавных інстанцыях.

Падаём гэта ўсе коротка, бо не маем надзеі на змену курсу. Але гісторыя не заканчваецца сучасным днём. Нацыяналізм, як кій, мае два канцы

Які ўнёсак у справу вышэйшых уладаў?

Толькі той, што выступленне адміністрацыйных уладаў сёлена-та супраць марыянаў як у Друі,

гэтак і ў Вільні падрыхтавалі і аблігчылі пэўныя касцельныя колы, якія ўвесь свой аўтарытэт і ўсе наядынныя сродкі кінулі на справу дэ-нацыяналізацыі беларусаў. І робяць гэта якраз тады, калі пад на-гамі ксяндзоў-полякаў гарыць зямля. Но ні ваявода, ні браслаўскі ста-раст, ні начальнік аддзела бяспекі ў сапраўднасці не вінаваты ў вы-сыленні марыянаў-беларусаў з

Друі і Вільні. Біблейскага Язэпа прадалі ўласныя браты.

Калі некаму вышэй не пада-баеца сказанае, хай прыгадае ра-шучыя слова Бядака з Асізы (св. Францішка - Л. Л.): "Калі праўда - скандал, дык будзем рабіць скан-дал".

P. Kantryba (Ул. Талочка).
Pokłosie na Marjanow w Druj //
Preglad Wilenski. 1938, № 5-6.

Віленскія бернардыны як прыхільнікі унії Гістарычныя нататкі

Хроніка былога бернардынскага кляштара ў Вільні змяшчае каштоўныя і да нашага часу невядомыя факты, якія сведчаць пра выбітную ролю ордэна ў гісторыі ўніянізма (уніянізм, тут цягда яднання цэркви - Л. Л.) былых часоў на летувіска-беларускіх землях.

Прыбыццё айцоў бернардынаў у Літву, і ў тым ліку ў Вільню, сцісла звязана з пашырэннем і ўзмацненнем у нашым Krai хрысціянства, якое ў XIV ст. далучылася да Сусветнай царквы. Бернардынская хроніка апавядае, што ў 1431 г. адзін з самых заслужаных манаҳаў, вікарый ордэна бернардынаў у Вільні, а. Мар'ян празваны "апосталам Вільні", пасля свайго вяртання з генеральнай капітулы у Ферары (маеца на ўзве Ферара-Фларэнційскі сабор, на якім адбылося з'яднанне заходній і ўсходній цэркви - Л. Л.), прыехаў у Вільню і тут, у кляштары сваіх братоў па ордане, пакінуў на захаванне ў добра акутай скрыні прывілеі свайго ордэна, якія ён атрымаў ад папы Сікста IV (Папа Рымскі з 9 жніўня 1471 па 12 жніўня 1484 года - Л. Л.) Гэтыя дакументы перад усім датычылі дысідэнтаў (праваслаўных) з іншымі іншаверцамі і надавалі бернардынам такія ж пра-вы і прывілеі, якія мелі манаҳі ў Святой Зямлі. Вільні, якая тады ўжо была адным з важнейшых асяродкаў місійнай дзеянасці ордэна, была зацікаўлена ў атрыманні такіх прывілеяў.

Праз нейкі час, калі ў 1587 г. вікаріем бернардынаў быў дабраславёны Уладзіслаў з Гальнюва († 1505 г.), у віленскім кляштары гэтага ордэна, захоўваліся пера-клады прывілеяў, якія быly атрыманы яшчэ ад папаў Паўла II (папа рымскі з 30 жніўня 1464 па 26 ліпеня 1471 г. - Л. Л.) і Сікста IV, а таксама новыя, выдадзеныя папам Іннакенціем VIII (папа рымскі з 29 жніўня 1484 г. па 25 ліпеня 1492 года - Л. Л.)

Наогул, асабліва важным годам у жыцці ордэна і тым больш віленскага кляштара бернардынаў быў год 1494, калі ў Вільні адбыўся шлюб Вялікага князя літоўскага Аляксандра з вялікай княжнай Аленаі, дачкой маскоўскага цара, якая, відавочна, была праваслаўнага веравызнання. З-за гэтага паслала вострая спрэчка паміж, з аднаго боку вілен-

Заканчваючы гэту нататку, хачу сказаць, што ўніянізм не ёсць цалкам чымосьці новым і чужым у нас у Вільні. Наадварот ён старажытны і адначасова малады, як сама хрысціянства з яго адвежнымі каштоўнасцямі. Змяняюцца толькі яго ўмовы і метады.

Christianin. Bernardyni wilenscy jako unijonisci // Preglad Wilenski. 1931, № 1-2. S. 10.

Пераклад
Леаніда Лаўрэша.

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч Суднік

Рэдакцыйная калегія:

Алена Анісім, Юрасія Бабіч, Юлія Бажок,
Марыя Баравік, Аляксей Карпенка, Эла Оліна, Ігар
Пракаповіч, Аляксей Пяткевіч, Станіслаў Суднік,
Людвіка Таўгень, Алег Трусаў, Дзяніс Тушынскі,
Аляксей Шалахоўскі.

<http://nslowa.by/> <http://naszaslowa.by/>
<http://pawet.net/> <http://kamunikat.org/>
<http://tbm-mova.by/> <http://belkiosk.by/>

Аўтары цалкам адказныя за падбор
і дакладнасць прыведзенай інфармацыі.
Рэдакцыя рукапісі не вяртае.

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні.

231300, г. Ліда, вул. Ленінскую, 23.

Выдавец: Установа інфармацыі "Выдавецкі дом ТБМ".

Газета падпісаны да друку 13.07.2020 г. у 17.00. Замова № 1403.

Аб'ём 2 друкаваныя аркүшы. Наклад 1200 асобнікаў.

Падпісны індыкс: 63865.

Кошт падпіскі: 1 мес.- 2,65 руб., 3 мес.- 7,95 руб.

Кошт у розницу: па дамоўленасці.